

Ю. О. Пуголовок

ЖИТЛО ПІЗНЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОГО ЧАСУ З ГЛИНСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Стаття присвячена введенню до наукового обігу житлової споруди з території Глинського археологічного комплексу. Подається опис конструктивних особливостей будівлі, аналізуються знахідки виробів з глини, кольорових металів та заліза.

Ключові слова: пізнє середньовіччя, Дніпровське Лівобережжя, Глинський археологічний комплекс, житло, кераміка, прикраси.

Вступ. Глинський археологічний комплекс розташований на території с. Глинське, Зіньківського р-ну Полтавської обл. (рис. 1). Пам'ятка розміщується на мисоподібних останцях правого корінного берега р. Ворскла, в урочищах Городище, Кріпость, Панський Яр, Тарасівка, Леваднюкова гора, займаючи площу понад 14 га. До складу комплексу входить Велике і Мале городища, укріплений посад, неукріплені селища, а також курганний могильник.

Перші відомості про пам'ятки в с. Глинське наведені у праці В. Г. Ляскоронського. Він оглянув територію комплексу, навів опис укріплень і зняв схематичний план (Ляскоронський 1907, с. 180—182, рис. 36). Надалі археологічні дослідження мали переважно розвідковий характер. У різні часи тут працювали І. І. Ляпушкін, М. П. Кучера, О. В. Сухобоков, а також полтавські дослідники І. М. Гавриленко та О. М. Ткаченко (Ляпушкін 1947, с. 129—132; Кучера, Сухобоков 1971, с. 14—15; Гавриленко, Ткаченко 1994, арк. 1, 2; Гавриленко 1997, арк. 8). Невеликі розкопки проводилися в 1997–1999 роках і були зосереджені переважно на вивченні могильника, матеріали з якого частково введені до наукового обігу (Кулатова та

ін., 1998, с. 91—92; Злотницька, Супруненко 1999, с. 188—211).

Із 2011 р. почалися систематичні дослідження. Метою цих розкопок стали науково-рятивні дослідження на зруйнованих ділянках одного з посадів. Найуразливішою частиною комплексу виявилось поселення в ур. Леваднюкова гора. Воно розташоване на правому березі р. Ворскла, на мису другої надзаплавної тераси, висотою до 25 м над рівнем заплави. Мис витягнутий по осі північний захід—південний схід, на північ від нього за 0,25 км розташоване Велике городище (ур. Кріпость), відділене від селища Глинським струмком, з порівняно широкою долиною. Площа мису становить близько 0,7 га. Мис розділяє в меридіональному напрямку шосе Глинське—Опішня, в результаті прокладання якого утворилися схили, де місцеве населення влаштувало стихійний видобуток піску, що призвело до пошкодження культурних нашарувань. Проведені пам'яткоохоронні дослідження зупинили руйнування поселення і стали передумовою до систематичного вивчення пам'ятки.

Матеріали і методи. Археологічні дослідження проводилися за допомогою традиційних загальноживаних археологічних методів з використанням стартиграфічних та планіграфічних спостережень за культурним шаром та об'єктами. До опрацювання кераміки застосовувався описовий підхід. Його використання надало можливість виокремити морфологічні (форма, колір, орнамент) і деякі техніко-технологічні ознаки. Також застосовувався типологічний метод. Типологія вінець посуду, а отже і хронологічна атрибуція, подані за традиційним підходом, в ос-

Рис. 1. План Глинського археологічного комплексу; горизонталі через 1 м; М 1 см : 40 м

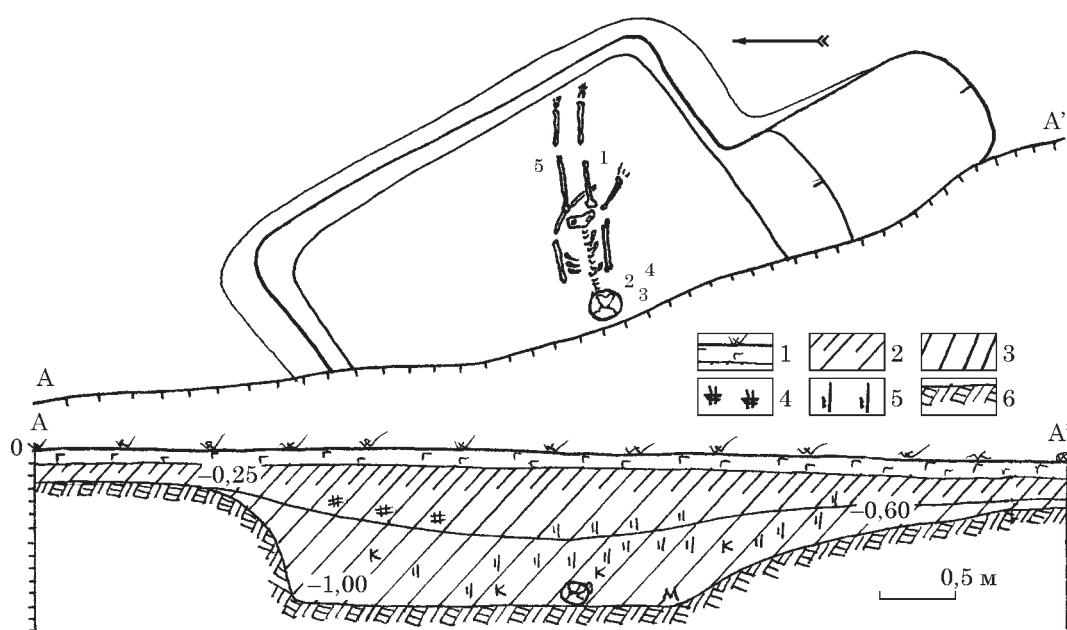

Рис. 2. Житло 1: I — план і профіль (1 — шар дерну; 2 — культурний шар, гумусований ґрунт темного кольору; 3 — заповнення об'єкту; 4 — фрагменти печини; 5 — вуглини; 6 — материк); II — знахідки, пов'язані з похованням (1 — браслет; 2, 3 — скроневі кільця; 4 — намистина; 5 — монета)

нові якого лежать зміни в оформленні зовнішнього краю вінця. Використані розробки М. П. Кучери (Кучера 1986, с. 449—455), а також напрацювання С. О. Беляєвої (Беляєва 1982, с. 67—76) та Л. І. Виногородської (Виногородская 1990, с. 96—99). Для культурно-хронологічної атрибуції інших знахідок застосовано метод аналогій. Попередній аналіз антропологічного матеріалу здійснили антропологі ¹.

Результати досліджень. Одним із цікавих об'єктів, що був виявлений у 2009 р., є частина житлової споруди (житло 1), профіль якої був добре фіксований на тлі жовтого супіщаного материка (рис. 2). Котлован житла впусканий з рівня материка (0,26 м) на глибину 0,72—0,75 м, орієнтований кутами за сторонами світу, долівка рівна, без слідів додаткової обробки. У південній частині, практично посередині стінки об'єкту, зафіксовано «вхід-тамбур» довжиною 1,60 м та шириною 0,90—1,00 м. Добре збережено виявилась північно-східна стінка довжиною 3,14 м. Інші стіни котловану збережені на 1,2 і 2,00 м. Заповнення об'єкту виявилось добре стратифікованим: верхня частина (0,16—0,48 м) складалася з більш темного (чорного) гумусованого ґрунту з включенням вуглин та фрагментів печини, нижче залягав шар сіро-чорного забарвлення із значним вмістом вуглин, перепаленого дерева та битої кераміки, щільність якої дещо зменшувалася в бік входу. Практично на дні котловану виявлено майже цілий скелет жінки похилого

віку (55—65 років), орієнтований головою на захід. На лівій скроневій кістці виявлено сліди зеленого кольору, що може бути ознакою її контакту з кольоровим металом. На кістках похованої зафіксовано сліди дії вогню. Відповідно до попереднього антропологічного аналізу, індивід потребував сторонньої допомоги для пересування. Вірогідно, причиною смерті могла стати пожежа в будинку.

В заповненні котловану виявлені переважно керамічні матеріали, а також речі побутового призначення та прикраси, опис яких наводиться нижче. Багато фрагментів кераміки мають сліди вторинного випалу.

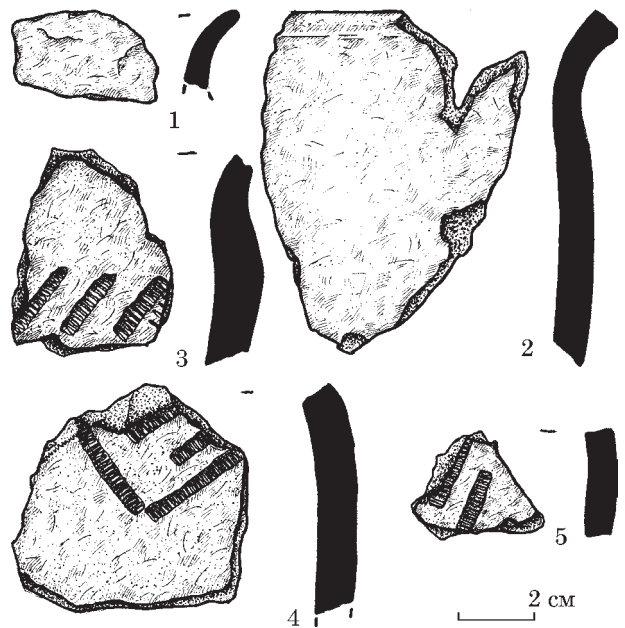

Рис. 3. Житло 1, верхній шар заповнення, кераміка роменської культури

1. Аналіз антропологічного матеріалу здійснили фахівці Української медичної стоматологічної академії (Полтава): д-р мед. наук Л. Ф. Каськова і канд. мед. наук А. В. Артем'єв.

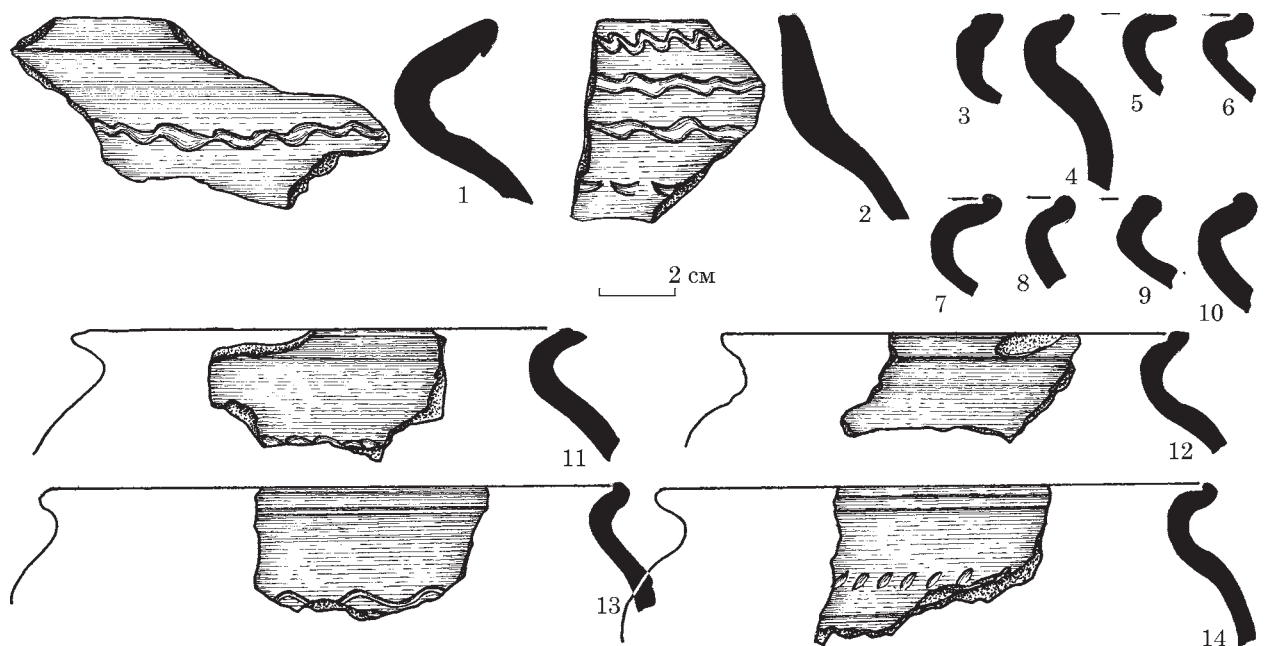

Рис. 4. Житло 1, верхній шар заповнення, кераміка Київської Русі

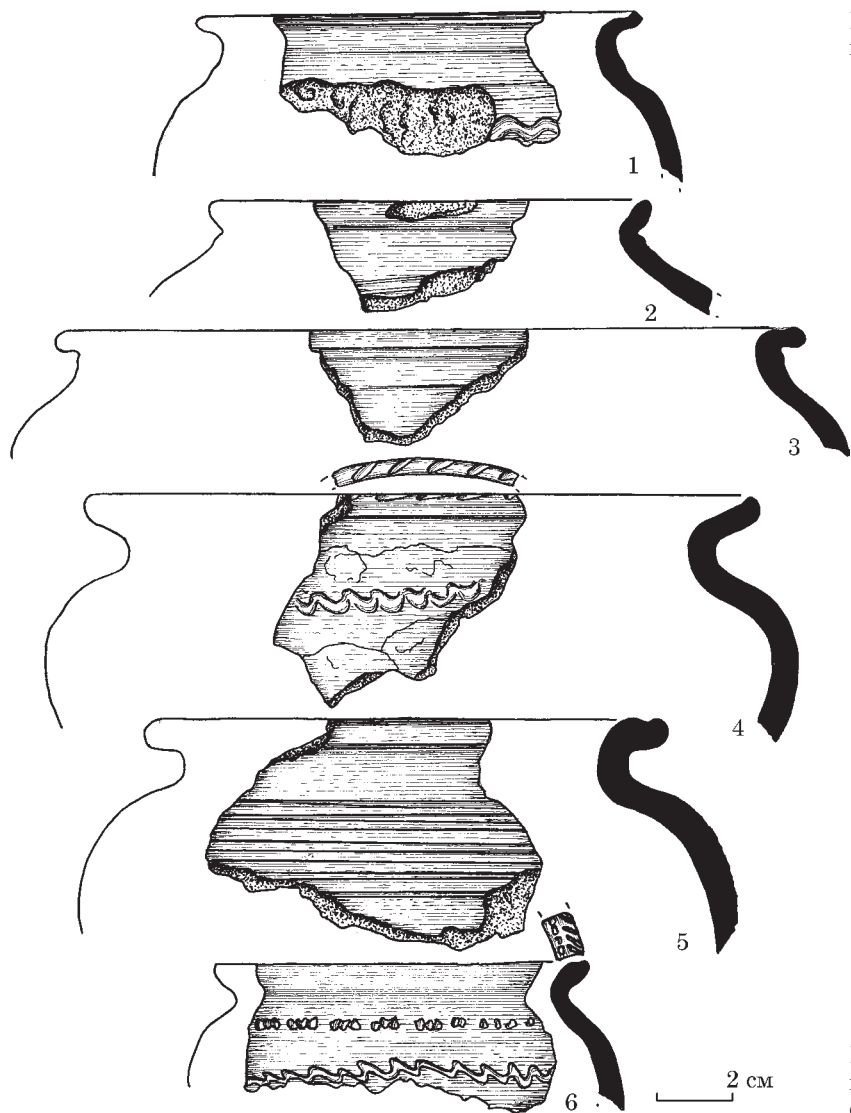

Рис. 5. Житло 1, верхній шар заповнення, кераміка Київської Русі

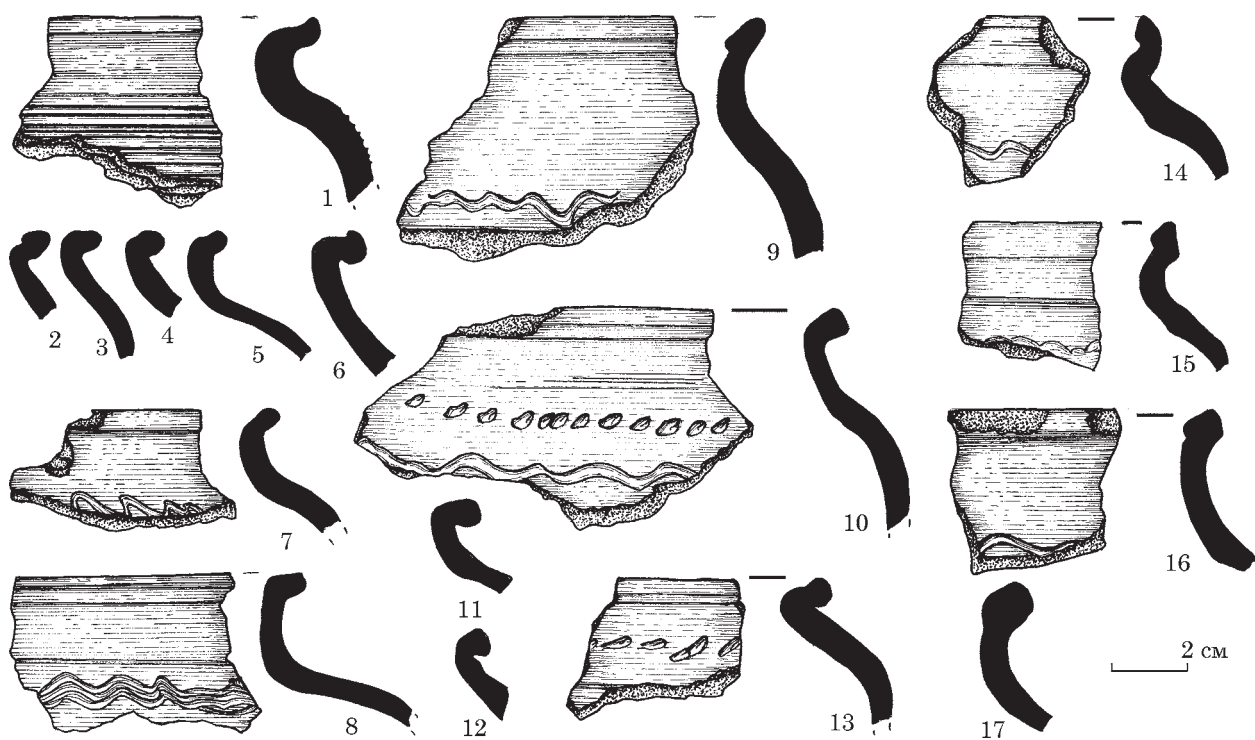

Рис. 6. Житло 1, верхній шар заповнення, кераміка післямонгольського часу

Знахідки з культурного шару над об'єктом та верхньої частини заповнення представлені виключно фрагментами кераміки. Тут виявлено виробу, що належать до роменської культури, однак їх кількість невелика (рис. 3). Це фрагменти ліплених посудин, з числа яких увагу привертає верхня частина горщика з підпрямокутним потовщенням по краю вінець, що типологічно зближує його з виробами раннього етапу роменської культури (Сухобоков 1975, рис. 45: 1). Орнамент, зафіксований на фрагментах, характерний для роменської культури і представлений різноманітними відбитками гусеничного штампу.

Керамічний комплекс доби Русі та післямонгольського часу представлений уламками горщиків, що датуються в широких межах від XI до XIV ст. Найранішим серед них є фрагмент верхньої частини горщика з манжетоподібним потовщенням по краю вінець та прикрашений ритованою хвилею. Має білий колір черепка, датований XI ст. (рис. 4: 1) Більшість уламків належать формам з валикоподібним потовщенням по краю (різних обрисів), що побутували з кінця XI ст. і впродовж XII ст. (рис. 4: 5—14; 5: 1, 4—6; 6: 1). Наступну хронологічну групу кінця XII — середини XIII ст. складають фрагменти верхніх частин з валикоподібними вінцями (підквадратних обрисів), загнутими до середини посудини та з вираженими закраїнами, шийки циліндричні або конічні (рис. 4: 4; 5: 3; 6: 2—6). До посуду другої половини XIII — XIV ст. належать верхні частини горщиків з валикоподібними потовщенням по краю вінець (рис. 6: 7—17; 7). Вінця відігнуті або слабо відігнуті назовні. Невелика кількість виробів має майже вертикальні вінця, що вказує на можливе не місцеве походження (рис. 7: 1—3). До цього ж часу належить і фрагмент верхньої частини горщика зі слабо відігнутими вінцями на циліндричній шийці (рис. 7: 4).

В нижній частині заповнення виявлені керамічні матеріали, що належать до форм, які побутували в другій половині XIII — XIV ст. Це верхні частини горщиків на конічних або ж циліндричних шийках, вінця яких підпрямокутних («дзюбоподібних») обрисів (рис. 8—10; 11: 1). З внутрішньої сторони вінець в переважній більшості екземплярів розміщена ледь виражена закраїна. Привертає увагу також і формувальна маса, з якої виготовлено посуд. При візуальному огляді фіксуються значні домішки піску, колір черепка від жовтого до червоного, в одному випадку маємо сірий колір

поверхні (рис. 9: 2). Також до цієї хронологічної групи належить уламок верхньої частини невеликого горщика (верхній діаметр 8 см) з ледь відігнутими вінцями та валикоподібним потовщенням по краю, підпрямокутним у перетині (рис. 11: 1). Шийка конусоподібна, плавно переходить в опуклі плічка. Уламок

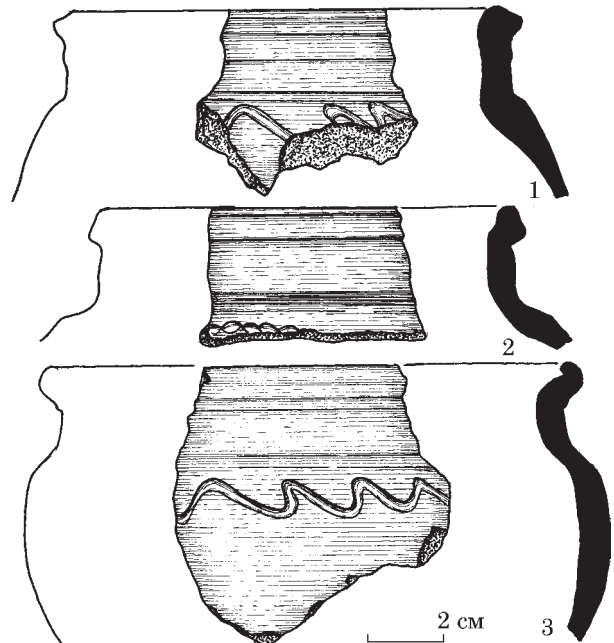

Рис. 7. Житло 1, верхній шар заповнення, кераміка післямонгольського часу

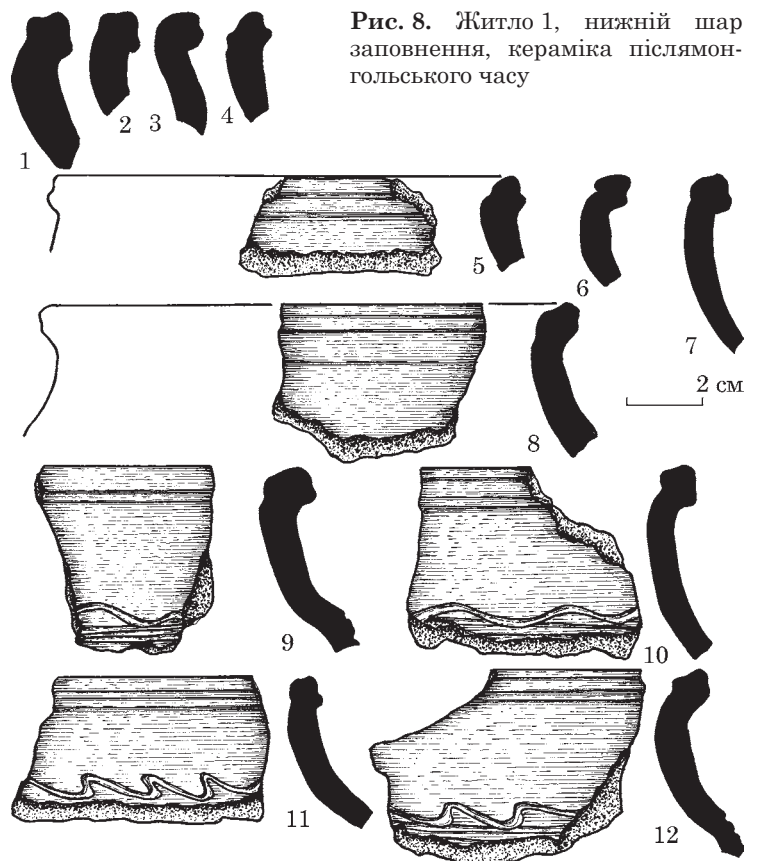

Рис. 8. Житло 1, нижній шар заповнення, кераміка післямонгольського часу

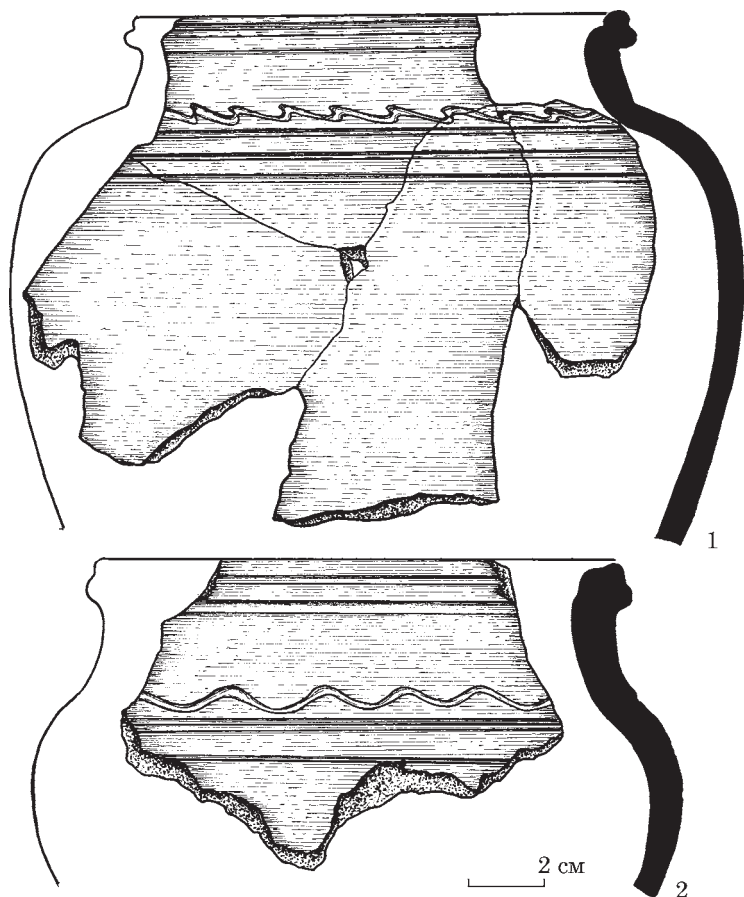

Рис. 9. Житло 1, нижній шар заповнення, кераміка післямонгольського часу

прикрашено багатокомпонентним ритованим орнаментом. Вінця орнаментовані по краю та на зрізі нігтьовими удавленнями; шийка та плічки — багаторядною хвилею. З цього шару походить чотири розвали верхніх частин горщиків. Тут же знайдено уламки нижніх частин горщиків, на яких збережені клейма у вигляді колеса зі шпичками (рис. 12: 6—7), а також уламок покривки (рис. 12: 5), прикрашений багатокомпонентним ритованим орнаментом із хвиль та ліній. На уламках кераміки з цього шару зафіксовано сліди кіптяви та повторного випалу поверхні.

Знахідки, що походять з «пандусу-входу», представлені фрагментами верхніх частин горщиків, що за своєю хронологією відповідають матеріалам з котловану об'єкту. Це вінця з характерними валикоподібними потовщеннями округлих (рис. 13: 1, 2) чи прямокутних («дзьобоподібних») обрисів (рис. 13: 3—7; 14), з внутрішньої сторони мають борозну. Шийки циліндричні або конічні. Привертають увагу два фрагменти верхніх частин з майже вертикальними вінцями (рис. 13:

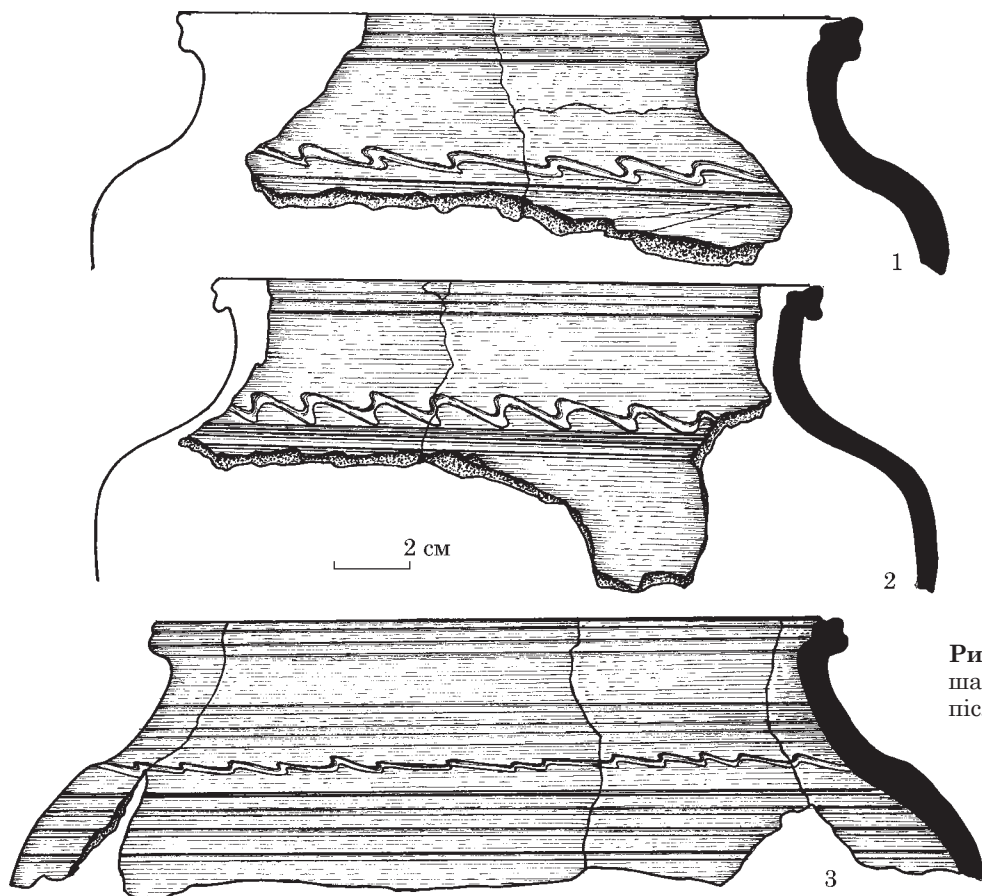

Рис. 10. Житло 1, нижній шар заповнення, кераміка післямонгольського часу

8, 9). На межі входу та котловану виявлено нижню частину горщика. Також звідси походять фрагмент глека (рис. 15: 2) та покращки (рис. 15: 3), що прикрашені ритованим орнаментом. На всіх фрагментах кераміки фіксуються сліди перебування у вогні.

Індивідуальні знахідки зосереджені на рівні долівки житла, а також деякі з них пов'язані з похованням. На долівці виявлено кремій кресальний (рис. 16: 2) та кресало (рис. 16: 3). Кресало належить до виробів калачеподібного типу, з невеликим виступом на внутрішній поверхні ударного леза. Відповідно до новгородських аналогій, такі вироби датовані X—XI ст. (Колчин 1959, с. 99—100). Однак, на землях Південної Русі та Причорномор'я кресала цього типу побутували і в більш пізній час. Подібні знахідки походять з поховальних пам'яток Волині, зокрема з Рівного (Прищепка 2018, с. 286), а також із житлово-господарських споруд Путивля (Сухобоков, Юренко 2019, с. 215, рис. 203), датовані XII—XIII ст. Вони відомі в матеріалах кочівницьких старожитностей XII—XIV ст. (Андрух, Ельников, Тошев 2001, с. 68; Ельников 2001, с. 142; Назаров, Квітницький, Шляховий 2005, с. 240), а також з розкопок фортеці Тягин (Біляева та ін. 2019, с. 450, рис. 13). Кресала такої форми у великій кількості фіксуються на території Білорусі (Сагановіч 2001, с. 270) та в Балтиці (Urbanavicius 1979, pav. 11: 5; Kunciene 1979, p. 85, pav. 15: 5; Urbanavicius, Urbanavicius 1988, p. 38, pav. 60: 1—4; Svetikas 2018, p. 160—161, pav. 39: 1—6), де вони знаходяться в комплексах XIII—XVI ст.

Ближче до «тамбуру-входу» виявлено уламок стінки посудини

(казан?), виготовленої з мідного сплаву, зі слідами ремонту (рис. 16: 1). Можливо, що цей уламок використовувався в якості сировини і готувався для подальшої переробки, що було досить поширеним явищем (Моця, Казаков 2011, с. 126—127).

У протилежному від «входу» кутку знайдено хрестоподібну привіску (рис. 16: 4), в центрі композиції якої вміщені кола, вписані одне в одне, розділені між собою точковим орнаментом. На горизонтальних променях привіски розміщено по три округлі виступи, на вертикальних — по два. Схожа знахідка відома в матеріалах з розкопок М. Ф. Біляшівського на території літописного міста Родень (ур. Княжа Гора; Бондарець 1997, с. 93, мал. 1: 17). Майже ідентичний виріб виявлений з розкопок літописної Лтави в 2020 р., в споруді післямонгольського часу. В цій частині житла знайдено також уламок пластинчастого браслету «булгарського типу»

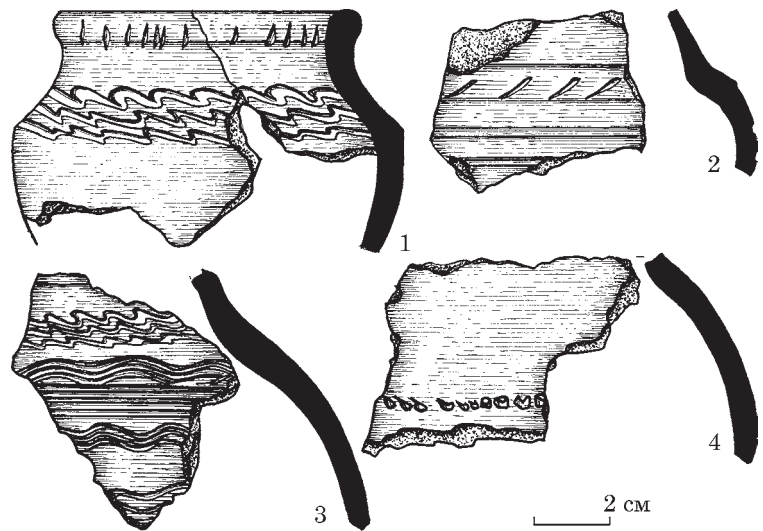

Рис. 11. Житло 1, нижній шар заповнення, кераміка післямонгольського часу

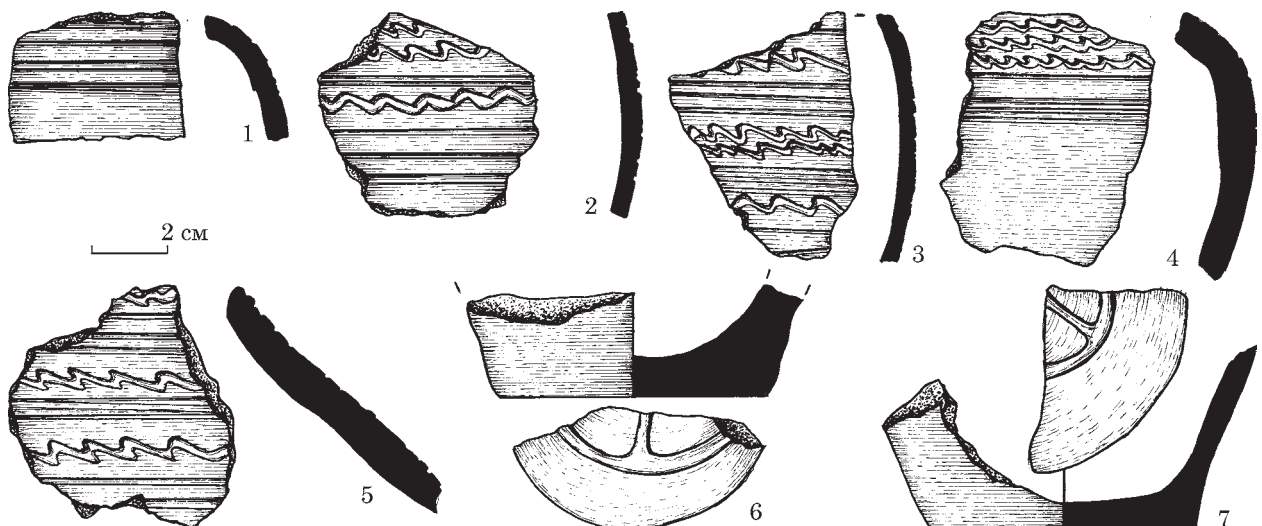

Рис. 12. Житло 1, нижній шар заповнення, кераміка післямонгольського часу

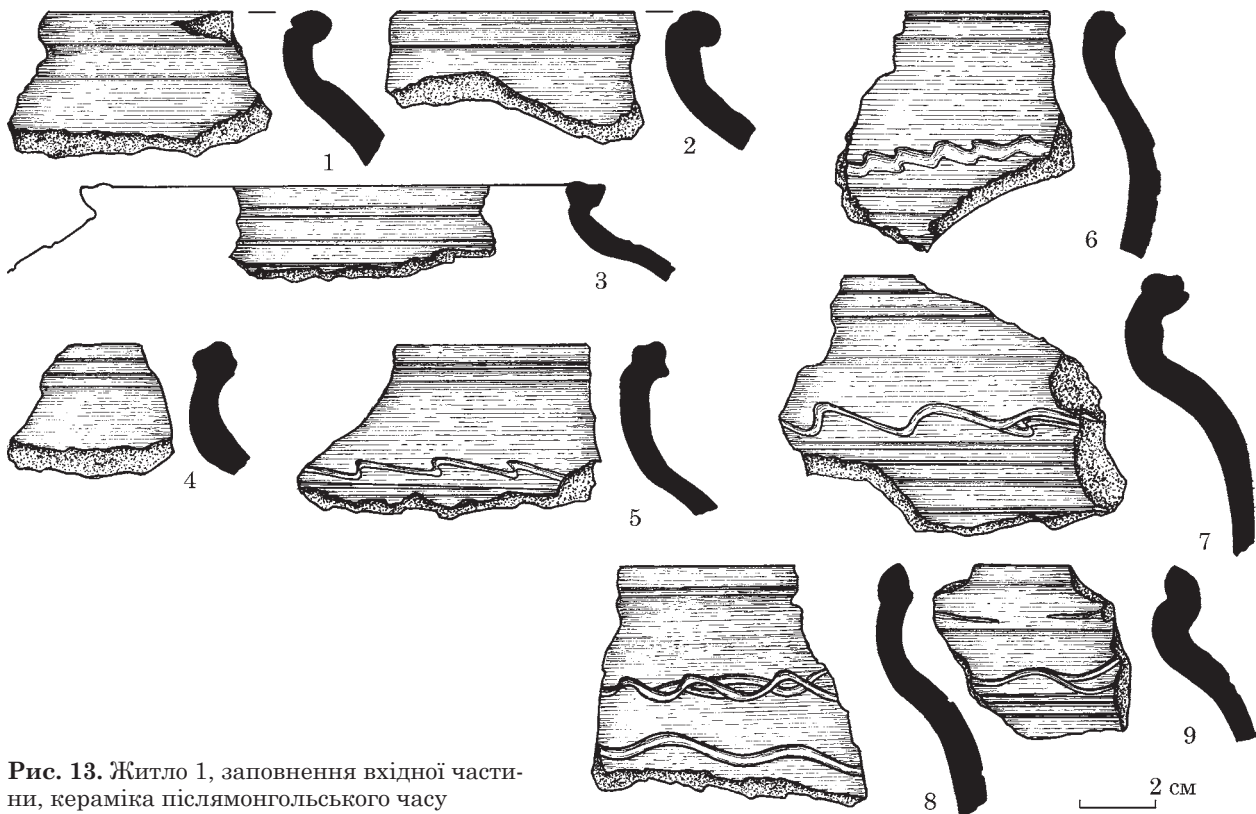

Рис. 13. Житло 1, заповнення вхідної частини, кераміка післямонгольського часу

Рис. 14. Житло 1, заповнення вхідної частини, графічна реконструкція горщика післямонгольського часу

шириною 1,0 см, з прямокутними кінцями (рис. 16: 6). На збереженому кінці є стилізоване зображення левиної морди. Прикрашений плетінкою із овальних фігур, з «вузлами щастя» в середині. Аналогічні вироби походять з розкопок міста Булгар (тип В-IVг-1в;

Полякова 1996, с. 179—181, рис. 63:7). В Україні такі знахідки відомі в матеріалах могильника Мамай-Сурка (Ельников 2001, с. 141); датовані XIII—XIV ст. Виріб зігнуто, на кінці пробито отвір трикутної форми для шнура. Можливо він теж був підготовлений для повторного використання в якості сировини.

З «похованням» пов'язані наступні знахідки: біля черепу жінки знайдено два дротяні скроневі кільця, виготовлені з мідного сплаву (рис. 16: 7, 8), поруч виявлено сильно пошкоджену вогнем скляну подвійну намистину (рис. 16: 9). Скроневі кільця такого типу досить поширені на пам'ятках доби Київської Русі (Седова 1981, с. 13, рис. 3) та на більш пізніх пам'ятках. Зокрема, такі прикраси, виготовлені з мідного сплаву, відомі в похованнях могильника Мамай-Сурка (Ельников 2006, рис. 142). Зазвичай їх датування вкладається у широкі хронологічні рамки від кінця XI до XIV ст. Біля коліна правої ноги знаходився уламок мідного пластинчастого овальнокінцевого браслету шириною 0,7 см.

Виріб прикрашений рослинним орнаментом у вигляді лози, що в'ється (рис. 16: 5). За новгородськими аналогіями, такі браслети датують XII—XIII ст. (Седова 1981, с. 112—113, рис. 42). З лівого боку похованої на відстані 0,30 см знайдено мідну монету, визначення якої ускладнене у зв'язку з її поганою збереженістю (рис. 16: 10).

Висновки. Досліджений житловий комплекс, попри свою часткову збереженість, все ж є доволі інформативним об'єктом доби пізнього середньовіччя. Виявлене житло, вірогідно, належить до споруд із холодним підклітом і має ознаки зрубної конструкцією стін (Пуголовок 2016, с. 197). До такої думки схиляє відсутність стовпових ям та наявність тамбурувходу. Житла схожої конструкції відомі в матеріалах з розкопок Д. Т. Березовця на селищі Стан 2 поблизу Путивля (Супруненко, Мироненко, Приймак 2004, с. 42), а також на поселеннях Комарівка та Озаричі (Беляєва, Кубишев 1995, с. 38—43, 64, 68). Керамічний комплекс представлений переважно уламками кухонного посуду та невеликою кількістю столового начиння. Форми кухонного посуду мають певні аналогії із виробами, що походять з розкопок поселення Озаричі та Путивля (ур. Городок; Беляєва, Кубишев 1995, с. 46, 78—81; Сухобоков, Юренко 2019, с. 235). Однак деякі форми кераміки, як, наприклад, горщики із вінцями прямокутних обрисів, виявлені

вперше. Індивідуальні знахідки досить чітко характеризують матеріальну культуру післямонгольського часу, в якій співіснують речі доби Київської Русі та пізнішого часу. На підставі виявлених знахідок датування об'єкту вкладається в межі XIV ст.

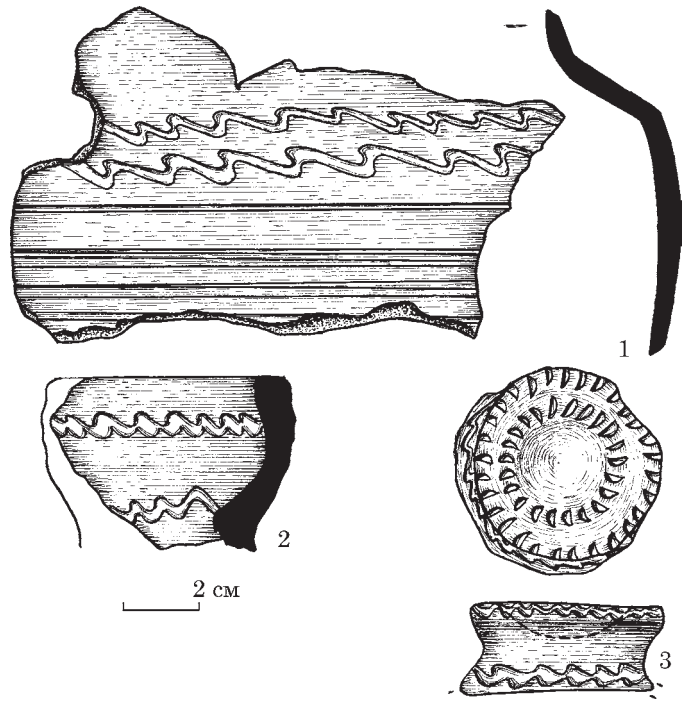

Рис. 15. Житло 1, заповнення вхідної частини, кераміка післямонгольського часу: 1 — стінка горщика; 2 — верхня частина глека; 3 — уламок покритишки

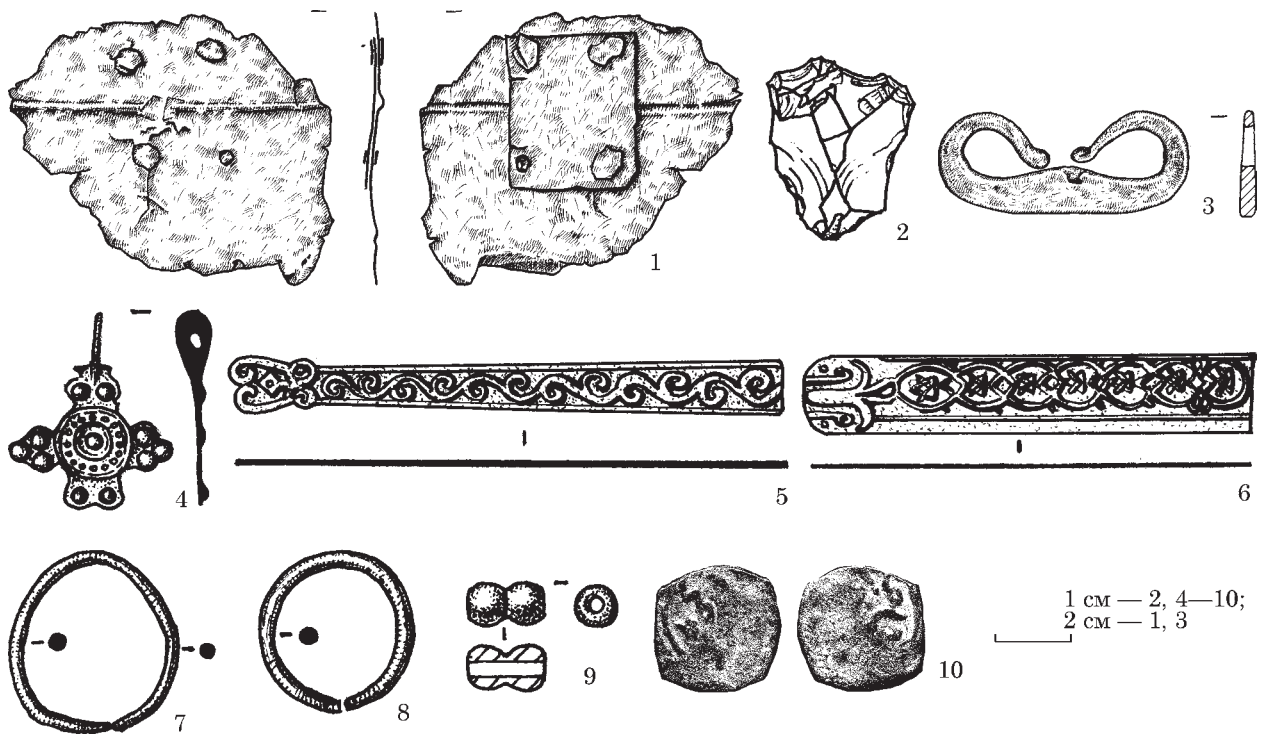

Рис. 16. Житло 1, індивідуальні знахідки: 1 — фрагмент мідної ємності; 2 — кремій кресальний; 3 — кресало; 4 — привіска; 5, 6 — браслети; 7, 8 — скронові кільця; 9 — намистина; 10 — монета (1, 4—8, 10 — мідний сплав; 2 — каміння; 3 — залізо; 9 — скло)

ЛІТЕРАТУРА

Андрух, С. І., Ельников, М. В., Тощев, Г. Н. 2001. Раскопки на могильнике Мамай-Гора. *Археологічні відкриття в Україні 1999—2000 рр.*, с. 68-69.

Беляева, С. А. 1982. Южнорусские земли во второй половине XIII — XIV вв. (по материалам археологических исследований). Киев: Наукова думка.

Беляева, С. О., Кубишев, А. І. 1995. Поселення Дніпровського Лівобережжя X—XV ст. (за матеріалами поселення поблизу сіл Комарівка та Озаричі). Київ: Наукова думка.

Біляева, С. О., Гуленко, К. С., Грабовська, О. В., Ієвлев, М. М., Манігда, О. В., Фіалко, О. Є., Чубенко, О. В. 2019. Фортеця Тягин у системі історико-культурних взаємин від Балтії до Північного Причорномор'я: результати і перспективи досліджень. В: Чабай, В. П. (ред.). *І Всеукраїнський археологічний з'їзд: матеріали роботи*. Київ: ІА НАН України, с. 447-460

Бондарець, О. В. 1997. Обереги з городища Княжа Гора: (колекція НМІУ). *Наукові записки НаУКМА*, 2: Культура, с. 91-112.

Виноградская, Л. И. 1990. Некоторые типы керамики Чернигово-Северской земли второй половины XIII — XV вв. В: *Проблемы археологии Южной Руси. Материалы историко-археологического семинара «Чернигов и его округа в IX—XIII вв.»*. Чернигов, 26—28 сентября 1988 г. Киев: Наукова думка, с. 96-99.

Гавриленко, І. М. 1996. *Звіт про розвідки пам'яток археології в окрузі Більського городища в заплаві р. Ворскли, Котелевський і Зінківський райони Полтавської області 1996 р.* Науковий архів ЦОДПА, ф. е., спр. 155.

Гавриленко, І. М., Ткаченко, О. М. *Розвідки у Середньому Поворсклі 1994 р.* Науковий архів ЦОДПА, ф. е., спр. 55.

Золотницька, Т. М., Супруненко, О. Б. 1999. Глинський курганний некрополь. *Полтавський археологічний збірник 1999: Збірник наукових статей до 1100-ліття м. Полтави за результатами археологічних досліджень*, с. 188-211.

Ельников, М. В. 2001. *Средневековый могильник Мамай-Сурка (по материалам исследований 1989—1992 гг.)*. Запорожье: ЗГУ.

Ельников, М. В. 2006. *Средневековый могильник Мамай-Сурка (по материалам исследований 1993—1994 гг.)*. II. Запорожье: ЗНУ.

Колчин, Б. А. 1959. Железообрабатывающее ремесло Новгорода Великого. *Материалы и исследования по археологии СССР*, 65, с. 7-120.

Кулатова, І. М., Гейко, А. В., Золотницька, Т. М., Мироненко, К. М., Супруненко, О. Б. 1998. Дослідження Глинського археологічного комплексу. *Археологічні відкриття в Україні 1997—1998 рр.*, с. 91-92.

Кучера, М. П. 1986. Керамика. В: Артеменко, І. І. (ред.). *Археология Украинской ССР*. 3: Раннеславянский и древнерусский периоды. Киев: Наукова думка, с. 449-455.

Кучера, М. П., Сухобоков, О. В. 1971. *Звіт про роботу Лівобережного розвідзагону Інституту археології АН УРСР за 1971 р.* НА ІА НАН України, ф. 64, 1971/17а.

Ляпушкин, И. И. 1947. Археологические памятники эпохи железа в бассейне среднего течения р. Ворсклы (г. Полтава — с. Бельск). *Краткие сообщения ИИМК*, XVII, с. 122-132.

Ляскоронский, В. Г. 1907. Городища, курганы и длинные (змиевые) валы, по течению рек Псла и Ворсклы. *Труды 13-го Археологического съезда в Екатеринославе, 1905 г.*, 1, с. 158-198.

Моця, О. П., Казаков, А. Л. 2011. *Давньоруський Чернігів*. Київ: Стародавній Світ.

Назаров, О. В., Квітницький, М. В., Шляховий, К. В. 2005. Поховання кочівника золотоординського часу біля с. Покровське. *Археологічні дослідження в Україні 2003—2004 рр.*, с. 238-240.

Полякова, Г. Ф. 1996. Изделия из цветных и драгоценных металлов. В: Федоров-Давыдов, Г. А. (ред.). *Город Болгар: ремесло металлургов, кузнецов, литейщиков*. Казань, с. 154-257.

Прищепа, Б. 2018. Грунтові поховання періоду Київської Русі в басейні ріки Горинь. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 22, с. 278-303

Пуголовок, Ю. 2016. *Будівельна справа літописних сіверян*. Опішне: Українське народознавство.

Сагановіч, Г. М. 2001. Прълады працы і побытова рэчы. Асартымент, тыпалогія, храналогія. В: Ляўко, В. М. (ред.). *Археалогія Беларусі. Помнікі XIV—XVIII ст.* 4. Мінськ: Беларуская навука, с. 260-277.

Седова, М. В. 1981. *Ювелирные изделия Древнего Новгорода (X—XV вв.)*. Москва: Наука.

Супруненко, О. Б., Приймак, В. В., Мироненко, К. М. 2004. *Старожитності золотоординського часу Дніпровського Лівобережжя*. Київ; Полтава: Археологія.

Сухобоков, О. В. 1975. *Славяне Днепровского Левобережья (роменская культура и ее предшественники)*. Киев: Наукова думка.

Сухобоков, О. В., Юренко, С. П. 2019. *Давній Путивль*. Київ; Суми: Університетська книга.

Kunciene, O. 1979. Sarių senkapis. *Lietuvos archeologija*, 1, p. 76-100.

Svetikas, E. 2018. Obelių kapinyno XIV a. pabaigos laūtavietė — mirusiųjų palaikų kremavimo, grupinių degintinių kapų ar aukojimo vieta? *Lietuvos archeologija*, 44, p. 117-172.

Urbanavicius, V. 1979. Jakštai iu senkapis. *Lietuvos archeologija*, I, p. 1-122.

Urbanavicius, V., Urbanaviciene, S. 1988. Archeologiniai tyrimai. *Lietuvos archeologija*, 6, p. 9-63.

REFERENCES

Andruk, S. I., Elnikov, M. V., Toshchev, G. N. 2001. Raskopki na mogilnike Mamai-Gora. *Arkheolohichni vidkrytia v Ukraini 1999—2000 rr.*, s. 68-69.

Beliaeva, S. A. 1982. *Iuzhnorusskie zemli vo vtoroi polovine XIII — XIV vv. (po materialam arkheologicheskikh issledovani)*. Kiev: Naukova dumka.

Bielaieva, S. O., Kubyshev, A. I. 1995. *Poselennia Dniprovskoho Livoberezhzhia X — XV st. (za materialamy poselennia poblyzu sil Komariuka ta Ozarychi)*. Kyiv: Naukova dumka.

Biliaieva, S. O., Hulenko, K. S., Hrabovska, O. V., Ievlev, M. M., Manihda, O. V., Fialko, O. Ye., Chubenko, O. V. 2019. Fortetsia Tiahyn u systemi istoryko-kulturnykh vziaemyn vid Baltii do Pivnichnoho Prychornomor'ia: rezultaty i perspektyvy doslidzhen. In: Chabai, V. P. (ed.). *I Vseukrainskyi arkheolohichnyi z'izd: materialy roboty*. Kyiv: IA NAN Ukrainy, s. 447-460

Bondarets, O. V. 1997. Oberehy z horodyshcha Kniazha Hora: (kollektsiia NMIU). *Naukovi zapysky NaUKMA*, 2: Kultura, s. 91-112.

Vinogradskaiia, L. I. 1990. Nekotorye tipy keramiki Chernigovo-Severskoi zemli vtoroi poloviny KhIII — KhV vv. In: *Problemy arkheologii Iuznoi Rusi. Materialy istoriko-arkheologicheskogo seminara «Chernigov i ego okruga v IX—XIII vv.»*. Chernigov, 26—28 sentiabria 1988 g. Kiev: Naukova dumka, s. 96-99.

Havrylenko, I. M. 1996. *Zvit pro rozvidky pam'iatok arkheolohii v okruzi Bil'skoho horodyshcha v zaplavi r. Vorskly, Kotel'evskyy i Zinkivskii raiony Poltavskoi oblasti 1996 r.* Naukovyi arkhiv TsODPA, f. e., spr. 155.

Havrylenko, I. M., Tkachenko, O. M. *Rozvidky u Serechnomu Povorskli 1994 r.* Naukovyi arkhiv TsODPA, f. e., spr. 55.

Yu. O. Puholovok

LATE-MEDIEVAL DWELLING FROM THE HLYNSKY ARCHAEOLOGICAL COMPLEX

The article is devoted to the publication of a dwelling from the territory of Hlynsky archaeological complex. The site occupies the cape-like remains of the right root bank of the Vorskla River. Covering an area of over 14 hectares, of Horodyshche, Kripost, Pansky Yarok, Tarasivka, Levadnyukova Hora tracts. The complex includes the Big and Small hillforts, fortified and unfortified settlements, and burial mounds.

One of the interesting objects discovered in 2009 is the recessed part of the dwelling of the late Middle Ages. Despite its partial preservation, this object is still quite an informative. Housing probably belongs to the buildings with a cold basement and has signs of log construction of the walls. The absence of pillar pits and the presence of a vestibule-entrance lead to this opinion. The furnace was most likely located on the upper tier. This is evidenced by the concentration of baked clay and coal at the boundary of the upper and lower layers of dwelling filling. Similar dwellings are known from the excavation of Dmytro Berezovets in the settlement Stan 2, near Putivl. Also, such buildings are discovered in the settlements of Komarivka and Ozarichi.

The ceramic complex from the dwelling is represented mainly by fragments of coockingware and a small amount of tableware. The forms of coockingware have certain analogies with vessels from the Ozarichi settlement and Putivl (Gorodok). However, some pots, such as those with rectangular rim, were discovered for the first time. Individual finds quite clearly characterize the material culture after the Mongol invasion. The co-existence of things of the Kievan Rus and later period is traced.

The saturation of the house with ashes and coals indicates that the house burned down. Dating of the object is enclosed within the limits of XIV century.

Keywords: Dnieper Left Bank, Hlynsky archaeological complex, late Middle Ages, housing, ceramics.

Одержано 15.01.2021

ПУГОЛОВОК Юрій Олександрович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Інститут керамології — відділення Інституту народознавства НАН України, смт Опішніа, Україна.
PUHOLOVOK Yurii, Ph. D., Senior Researcher, the Ceramology Institute — the branch of the Ethnology Institute of the National academy of sciences of Ukraine, Opishia, Ukraine.
ORCID: 0000-0002-7610-8005, e-mail: yuriy.puholovok@gmail.com.

Zolotnytska, T. M., Suprunenko, O. B. 1999. Hlynskyi kurhannyi nekropol. *Poltavskyi arkeolohichnyi zbirnyk 1999: Zbirnyk naukovykh statei do 1100-littia m. Poltav za rezultatamy arkeolohichnykh doslidzhen*, s. 188-211.

Elnikov, M. V. 2001. *Srednevekovi mogilnik Mamai-Surka (po materialam issledovaniu 1989—1992 gg.)*. Zaporozhe: ZGU.

Elnikov, M. V. 2006. *Srednevekovi mogilnik Mamai-Surka (po materialam issledovaniu 1993—1994 gg.)*. II. Zaporozhe: ZNU.

Kolchin, B. A. 1959. Zhelezobrabatyvaiushchee remeslo Novgoroda Velikogo. *Materialy i issledovaniia po arkeologii SSSR*, 65, s. 7-120.

Kulatova, I. M., Heiko, A. V., Zolotnytska, T. M., Myronenko, K. M., Suprunenko, O. B. 1998. Doslidzhennia Hlynskoho arkeolohichnoho kompleksu. *Arkeolohichni vidkrytia v Ukraini 1997—1998 rr.*, s. 91-92.

Kuchera, M. P. 1986. Keramika. In: Artemenko, I. I. (ed.). *Arkeologiiia Ukrainskoi SSR. 3: Ranneslavianskii i drevnerusskii periody*. Kiev: Naukova dumka, s. 449-455.

Kuchera, M. P., Sukhobokov, O. V. 1971. *Zvit pro robotu Livoberezhnoho rozvidzhanu Instytutu arkeolohii AN URSSR za 1971 r.* NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1971/17a.

Liapushkin, I. I. 1947. Arkeologicheskie pamiatniki epokhi zheleza v basseine srednego techeniia r. Vorskly (g. Poltava — s. Belsk). *Kratkie soobshcheniia IIMK*, XVII, s. 122-132.

Liaskoronskii, V. G. 1907. Gorodishcha, kurgany i dlinye (zmievye) valy, po techeniui rek Psla i Vorskly. *Trudy 13-go Arkeologicheskogo sezda v Ekaterinoslave, 1905 g.*, 1, s. 158-198.

Motsia, O. P., Kazakov, A. L. 2011. *Davnorusskyi Chernihiv*. Kyiv: Starodavni Svit.

Nazarov, O. V., Kvitnytskyi, M. V., Shliakhovyi, K. V. 2005. Pokhovannia kochivnyka zolotoordynskoho chasu bilia s. Pokrovske. *Arkeolohichni doslidzhennia v Ukraini 2003—2004 rr.*, s. 238-240.

Poliakova, G. F. 1996. Izdeliia iz tevetnykh i dragocennykh metalliv. In: Fedorov-Davydov, G. A. (ed.). *Gorod Bolgar: remeslo metallurgiv, kuznetcov, liteishchikov*. Kazan, s. 154-257.

Pryshchepa, B. 2018. Gruntovi pokhovannia periodu Kyivskoi Rusi v baseini riky Horyn. *Materialy i doslidzhennia z arkeolohii Prykarpattia i Volyni*, 22, s. 278-303

Puholovok, Yu. 2016. *Budivelna sprava litopysnykh siv-erian*. Opishne: Ukrainske narodoznavstvo.

Sahanovič, H. M. 2001. Prylady pracy i pobytovya rečy. Asartymient, typalohija, chranolohija. In: Laūko, V. M. (ed.). *Archiatohija Bielarusi. Pomniki XIV—XVIII st.* 4. Minśk: Bielaruskaja navuka, s. 260-277.

Sedova, M. V. 1981. *Iuvelirnye izdeliia Drevnego Novgoroda (X—XV vv.)*. Moskva: Nauka.

Suprunenko, O. B., Pryimak, V. V., Myronenko, K. M. 2004. *Starozhytnosti zolotoordynskoho chasu Dniprovskoho Livoberezhzhia*. Kyiv; Poltava: Arkeolohiia.

Sukhobokov, O. V. 1975. *Slaviane Dneprovskogo Levoberezhia (romenskaia kultura i ee predshestvenniki)*. Kiev: Naukova dumka.

Sukhobokov, O. V., Yurenko, S. P. 2019. *Davni Putyvl*. Kyiv; Sumy: Universytetska knyha.

Kunciene, O. 1979. Sarių senkapis. *Lietuvos archeologija*, 1, p. 76-100.

Svetikas, E. 2018. Obelių kapinyno XIV a. pabaigos laūtavietė — mirusiųjų palaikų kremavimo, grupinių degintinių kapų ar aukojimo vieta? *Lietuvos archeologija*, 44, p. 117-172.

Urbanavicius, V. 1979. Jakštai iu senkapis. *Lietuvos archeologija*, 1, p. 1-122.

Urbanavicius, V., Urbanaviciene, S. 1988. Archeologiniai tyrimai. *Lietuvos archeologija*, 6, p. 9-63.